

Інформаційно-аналітичний звіт

про хід реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення»

(з 09 вересня 2024 року по 23 січня 2025 року)

28 січня 2025 року

Підготовлено для використання під час комунікативних регіональних зустрічей (круглих столів) «Хід реалізації та перші результати Програми відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» із стейкхолдерами системи надання безоплатної правничої допомоги, що задіяні (можуть бути задіяні) для реалізації цілей Програми відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення.

I. Загальна інформація.

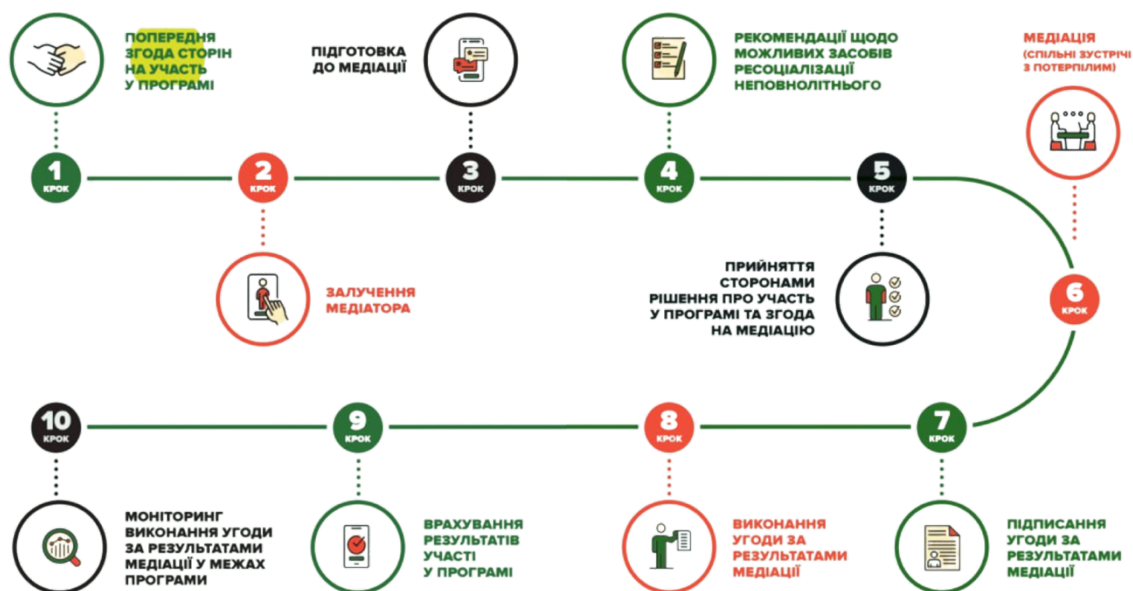
31 липня набрав чинності Порядок реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення», затверджений наказом Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 22.07.2024 року № 2176/5/501/176 (далі – Програма).

Програма реалізується на базі системи надання безоплатної правничої допомоги (далі – система надання БПД) з 09 вересня 2024 року. Координаційному центру з надання правничої допомоги (далі – Координаційний центр) доручено вжити вичерпних заходів, необхідних для реалізації Програми.

Реалізація Програми на базі центрів супроводжується низкою функцій та завдань, які виконують Координаційний центр, центри з надання безоплатної правничої допомоги (далі – центри) та інші учасники Програми відповідно до визначеного механізму, а також систематичною комунікацією з суб'єктами, задіяними у Програмі (медіатори, дізнавачі, слідчі, прокурори, адвокати, уповноважені працівники органів з питань пробації, психологи, суб'єкти, які можуть готувати соціально-психологічну характеристику неповнолітнього, включно з його криміногенними потребами, надавати консультативну підтримку з питань визначення заходів ресоціалізації неповнолітнього, їх реалізації).

Програма є новим та єдиним нормативно-правовим актом в Україні, що визначає застосування відновного правосуддя до учасників кримінально-правових конфліктів, і, відповідно, її механізм реалізації потребує додаткової уваги з боку правничої спільноти, громадянського суспільства, державних органів, установ соціального захисту, організацій приватного та громадського сектору, які можуть бути задіяні у реалізації аспекту ресоціалізації.

Механізм реалізації Програми (схематично):

Про передумови запровадження Програми див. у додатку 3.

II. Статистична інформація за результатами реалізації Програми протягом (з 09 вересня 2024 року по 23 січня 2025 року).

1) Кількість випадків, у яких до центрів надійшли згоди на участь у Програмі від потерпілих та неповнолітніх в розрізі областей та суб'єктів, які передали такі згоди до центру:

Найменування пілотного регіону (область)	Дізнавач	Слідчий	Прокурор	Захисник/ представник потерпілого
Вінницька	0	8	4	0
Волинська	0	4	0	0
Дніпропетровська	0	1	0	0
Донецька	0	0	0	0
Житомирська	1	1	0	0
Закарпатська	1	1	1	0
Запорізька	0	0	0	0
Івано-Франківська	0	2	0	0
Київська	0	0	0	0
м. Київ	0	0	1	0
Кіровоградська	0	0	0	0
Львівська	2	0	0	0
Луганська	0	0	0	0
Миколаївська	0	0	0	0
Одеська	0	0	0	0
Полтавська	0	5	0	0
Рівненська	1	4	0	0
Сумська	1	4	1	0
Тернопільська	0	2	0	0
Харківська	0	0	0	0
Херсонська	0	0	0	0
Хмельницька	0	4	2	0
Черкаська	0	1	2	0
Чернівецька	1	1	0	0
Чернігівська	0	1	0	0
ВСЬОГО:	7	39	11	0

Станом на 23 січня 2025 року годи на участь у Програмі не надходили у межах Донецької, Запорізької, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Харківської, Херсонської областей. Найбільше згод на участь у Програмі надійшло з Вінницької, Сумської, Полтавської, Рівненської, Хмельницької областей.

Усі згоди на участь у Програмі дізнавачі, слідчі, прокурори, адвокати надсилають за встановленою формою разом із супровідним листом на єдину регіональну пошту відповідного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги, що використовуються для залучення захисника у кримінальному провадженні через систему надання БПД (перелік адрес електронної пошти зазначено у додатку 1 до цього інформаційно-аналітичного звіту).

В кожному центрі створено спеціальний структурний підрозділ, що відповідає за реалізацію Програми та забезпечення надання послуг з медіації. У додатку 2 до цього інформаційно-аналітичного звіту можна містяться контактні дані відповідальних осіб відділів забезпечення проведення медіації управління

2) Кількість виданих медіаторам доручень для надання послуг з медіації у межах Програми:

№ з/п	Найменування пілотного регіону (область)	Кількість виданих доручень	Кількість кримінальних проваджень	Результат		
				В роботі	Відмова сторони (ін)	Укладено угоду
1	Вінницька	14	12	5	2	5

2	Волинська	4	4	1	2	1
3	Дніпропетровська	2	1	0	0	1
4	Донецька	0	0	0	0	0
5	Житомирська	2	2	2	0	0
6	Закарпатська	3	3	2	0	1
7	Запорізька	0	0	0	0	0
8	Івано-Франківська	2	2	1	0	1
9	Київська	0	0	0	0	0
10	м. Київ	1	1	0	1	0
11	Кіровоградська	0	0	0	0	0
12	Луганська	0	0	0	0	0
13	Львівська	2	2	0	2	0
14	Миколаївська	0	0	0	0	0
15	Одеська	0	0	0	0	0
16	Полтавська	6	5	0	3	2
17	Рівненська	5	5	0	3	2
18	Сумська	8	6	1	1	4
19	Тернопільська	3	2	1	1	0
20	Харківська	0	0	0	0	0
21	Херсонська	0	0	0	0	0
22	Хмельницька	6	6	3	1	2
23	Черкаська	4	3	2	1	0
24	Чернівецька	2	2	1	0	1
25	Чернігівська	1	1	0	0	1
	ВСЬОГО:	65	57	19	17	21

III. Аналітична інформація щодо деяких питань під час реалізації Програми.

1) Кваліфікація кримінальних правопорушень у кримінальних провадженнях, у межах яких дізнавачами, слідчими, прокурорами до центрів передані згоди на участь у Програмі.

У відсотковому значенні розподіляються наступним чином:

80% - тяжкі злочини за різними статтями Кримінального кодексу України (далі – КК України) (зокрема, частина 4 ст.185, частина 4 ст.186, частина 2 ст. 286, частина 2 ст. 289 КК України);

15% - нетяжкі злочини за різними статтями КК України (зокрема, частина 1 ст. 122, частина 4 статті 185, частина 1 ст. 190, частина 1 чи частина 2 ст. 296, КК України).

5% - кримінальні проступки за ч.1 ст.125 КК України.

Таким чином, в більшості випадків медіатори у межах Програми були задіяні для врегулювання кримінально-правових конфліктів щодо вчинення:

- крадіжок;
- грабежів;
- порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами;
- незаконного заволодіння транспортним засобом;
- тілесних ушкоджень різної тяжкості;
- шахрайства;
- хуліганства, в тому числі, вчиненого групою осіб;
- несанкціонованого втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж;
- викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження;
- інших кримінальних правопорушень.

2) Домовленості, яких досягають потерпілий та неповнолітній підозрюваний (обвинувачений) у межах Програми, включно щодо додаткових засобів ресоціалізації.

Станом на 23 січня 2025 року у межах реалізації Програми між сторонами медіації – неповнолітнім (за згодою його законного представника) та потерпілим було укладено **21 угоду за результатами медіації**.

Аналізуючи домовленості щодо яких сторони медіації дійшли згоди у межах проведених медіацій, можна виділити наступні умови (наведені в порядку ранжування, починаючи з найбільш часто визначених):

- сторони досягли згоди щодо примирення між собою;
- неповнолітній(я) визнав завдану вчиненим кримінальним правопорушенням шкоду та вибачився перед потерпілим(ою);
- неповнолітній(я) повністю відшкодував(ла) шкоду чи зобов'язується вжити заходів до повного відшкодування шкоди в певний строк;
- потерпілий(а) жодних претензій щодо відшкодування шкоди не має, вибачення прийняв(ла);
- неповнолітній зобов'язується виконати рекомендовані органом пробації/установами/організаціями/іншими суб'єктами, діяльність яких спрямована на розвиток та ресоціалізацію неповнолітніх, узгоджені заходи ресоціалізації та розвитку.

У 9 випадках за результатами медіацій в угоді за результатами медіації сторони підтвердили, що зобов'язання виконані до укладення угоди.

В 12 випадках угодою за результатами медіації передбачено, що частина зобов'язань (відшкодування шкоди та/або виконання заходів ресоціалізації) буде виконуватись неповнолітніми протягом певного часу, після підписання угоди.

З них, станом на 23 січня 2025 року:

- у 5-ти випадках центри отримали письмові повідомлення від сторони(ін) про повне відшкодування зобов'язань;
- в 1-ому випадку ще не сплинув строк виконання зобов'язань (станом на 23 січня 2025 року);
- у 6-ти випадках сторони не повідомили центр про виконання зобов'язань після закінчення строку, в який вони взяли на себе зобов'язання поінформувати центр.

За звітний період до центрів надійшло 5 вироків / ухвал у межах кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, які брали участь у Програмі. Лише 2 вирокі суду містять інформацію про участь неповнолітнього у Програмі.

Додаткові заходи ресоціалізації, зазначені в угодах за результатами медіації у межах Програми¹:

- «протягом 2025 року неповнолітній буде залучатись та здійснювати допоміжні дії щодо проведення суспільних/громадських заходів у _____ філії КЗ «Центр розвитку культури і дозвілля» _____ за попереднім запрошенням завідувача будинком культури»;
- «проходження пробаційної програми «Подолання агресивної поведінки»»;
- «звернення до психолога КЗ «_____ спеціальної школи»»;
- «відвідування неповнолітнім соціального педагога _____ ліцею _____ селищної ради з метою розвитку навичок спілкування з батьками та оточуючими»;
- «проведення неповнолітнім самостійної роботи, спрямованої на підвищення рівня самоконтролю та саморегуляції, опанування технік по зниженню емоційної напруги»;
- «підтримка з боку сім'ї для забезпечення розвитку самодисципліни»;
- «проведення корекційної роботи неповнолітнього з психологом з метою сприяння зменшенню агресивних проявів; проведення бесід виховного характеру з батьками неповнолітнього»;
- «участь неповнолітнього у соціально-корисних видах зайнятості».
- «проходження пробаційної програми «Зміна прокримінального мислення».

¹ Найменування організації знеособлено з метою збереження конфіденційної інформації.

3) Отримання консультативної підтримки з питань визначення та обрання додаткових засобів ресоціалізації щодо конкретного неповнолітнього, що можуть бути передбачені угодою за результатами медіації.

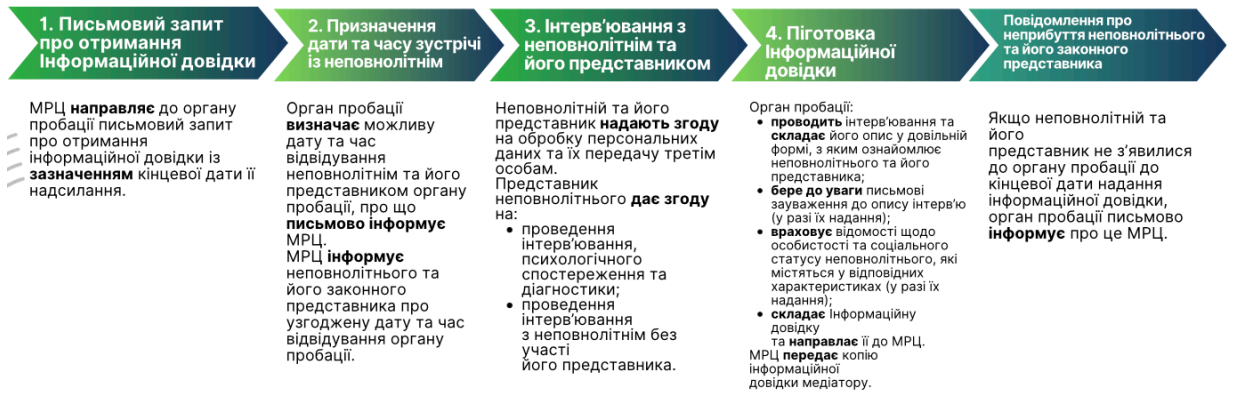
З метою реалізації у межах Програми аспекту ресоціалізації, 27 вересня 2024 року Координаційним центром та Державною установою «Центр пробації» підписано спільний наказ «Про затвердження Порядку взаємодії міжрегіональних центрів з надання безоплатної правничої допомоги та уповноважених органів з питань пробації у межах реалізації пілотного проекту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» (далі – Порядок взаємодії).

Порядком взаємодії передбачено, що за запитом центру уповноважений орган з питань пробації (далі - орган пробації) надає консультативну підтримку з питань обрання можливих додаткових засобів ресоціалізації та розвитку особистості конкретного неповнолітнього, який є підозрюваним чи обвинуваченим у вчиненні кримінального правопорушення (далі – неповнолітній) та готує інформаційну довідку органу пробації щодо неповнолітнього.

Станом на 31.12.2024 органами пробації одержано запити центрів відносно 50 неповнолітніх. Органами пробації підготовлено та надано до центрів 32 інформаційні довідки органу пробації щодо неповнолітнього. Відносно 13 неповнолітніх інформаційні довідки не надано у зв'язку з тим, що неповнолітні та їх представники до органів пробації не з'явилися, про що органами пробації поінформовано центри.

З метою підготовки інформаційних довідок інтерв'ювання 17 неповнолітніх проводилось за участю психолога органу пробації. За результатом інтерв'ювання криміногенні потреби щодо 5 неповнолітніх не виявлено.

Інформаційні довідки відносно 30 неповнолітніх містять рекомендації можливих додаткових засобів ресоціалізації та розвитку особистості. Загалом такі рекомендації стосуються проведення заходів, спрямованих на корекцію поведінки, розвиток особистих якостей, мотивування до навчання та корисного проведення дозвілля, покращення взаємовідносин з батьками або законними представниками, посиленій соціальний нагляд, розвиток навичок асертивності, відвідування гуртків тощо.

*- далі інформаційна довідка

IV. Аналітична інформація щодо деяких викликів (проблематики) реалізації Програми.

1) **Ключові суб'єкти механізму взаємодії із системою надання безоплатної правничої допомоги для цілей реалізації Програми відповідно до нормативно-правового акту, який визначає порядок реалізації Програми:**

Міністерство юстиції України;
 Міністерство внутрішніх справ України;
 Національна поліція України;
 Офіс Генерального прокурора;
 медіатори;
 Державна установа «Центр пробації»;

установи, організації, фізичні особи (за згодою), діяльність яких спрямована, зокрема, на розвиток особистості неповнолітніх, їх ресоціалізацію, та які можуть надавати консультативну підтримку у визначенні додаткових засобів ресоціалізації, що можуть бути передбачені угодою за результатами медіації, а надавати консультативну підтримку з питань їх обрання щодо конкретного неповнолітнього;

психологи, які можуть надавати загальну інформацію щодо особистості неповнолітнього, включаючи його соціально-психологічну характеристику та криміногенні потреби, для визначення додаткових засобів ресоціалізації за згодою неповнолітнього та його законного представника під час підготовки до медіації або її проведення.

Ключова проблематика у механізмі взаємодії.

1) Суди/судді не є суб'єктами, задіяними у Програмі, що є викликом для її реалізації. Зокрема, Програма може бути застосована в період, коли суд розглядає кримінальне провадження щодо неповнолітнього, але судей не уповноважено на інформування (ініціацію) про застосування Програми. Єдиним суб'єктом, який може на стадії судового розгляду ініціювати участь у Програмі, залишається захисник та/або представник потерпілого (адвокат) у кримінальному провадженні. Крім того, за результатами аналізу ухвал/вироків суду у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, які взяли участь у Програмі, спостерігається кардинально різна судова практика, зокрема, судді як беруть, так і не беруть до уваги інформацію про участь неповнолітнього у Програмі. Деякі ухвали (вироки) містять інформацію про участь неповнолітнього у Програмі, але не містять висновків чи вплинули та яким чином вплинули результати участі у Програмі на прийняття судом рішення щодо відповідальності неповнолітнього.

2) Програма не передбачає механізму залучення суб'єктів, які гарантуватимуть надання загальної інформації щодо особистості неповнолітнього, включаючи його соціально-психологічну характеристику та криміногенні потреби, для визначення додаткових засобів ресоціалізації, гарантуватимуть надання консультативної підтримки у визначенні та обранні додаткових засобів ресоціалізації щодо конкретного неповнолітнього, і, ключове – реалізують заходи ресоціалізації за згодою сторін кримінально-правового конфлікту.

3) Не визначено порядок моніторингу виконання угод за результатами медіації, а також моніторингу результативності Програми, включно з індикаторами, що свідчитимуть про успішність її застосування.

2. Особи, на яких спрямована реалізація Програми:

- неповнолітні з 14 до 18 років, які є підозрюваними чи обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення. Також, у Програмі можуть брати участь особи, які досягли 18 років і вчинили кримінальне правопорушення у неповнолітньому віці;

- потерпілі у кримінальному провадженні (юридичні особи, неповнолітні (з 14 років) та повнолітні фізичні особи).

Ключова проблематика.

Не можуть брати участь у Програмі неповнолітні:

- яким виповнилося 14 років, вчинили суспільно небезпечні діяння, і не досягли віку кримінальної відповідальності;

- які вчинили кримінальні правопорушення, внаслідок яких заподіяно шкоди державі, громадським інтересам і відсутня потерпіла сторона, яка набула процесуального статусу (прав і обов'язків потерпілого). Зокрема, у випадку кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України та інших.

3. Суб'єкти Програми, які відповідно до нормативно-правового акту, можуть передавати згоди неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого на участь у Програмі (далі – згоди на участь у Програмі):

- дізнавачі;

- слідчі;

- прокурори;

- адвокати (захисники, представники потерпілого у кримінальному провадженні).

Ключова проблематика.

1) Не мають права / не уповноважені на передачу до центрів згод на участь у Програмі;

- неповнолітні підозрювані (обвинувачені), потерпілі та їх законні представники.

- суд/судді.

2) Адвокати не використовують можливий механізм. За 5 перших місяців реалізації Програми, адвокати не передавали до центру згод на участь у Програмі.

Довідково: «Адвокат має залишатися незалежним від свого клієнта. У межах дотримання принципу законності адвокат зобов'язаний у своїй професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнта. Адвокат за можливості сприяє досудовому та позасудовому порядкам урегулювання спорів між клієнтом та іншими особами» (ст. 8 Правил адвокатської етики).

4. Залучення медіаторів.

З метою забезпечення реалізації Програми на всій території України, Координаційним центром з 30 серпня по 01 листопада 2024 року проведено конкурсний відбір медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги (далі – конкурсний відбір).

За результатами конкурсного відбору 30 медіаторів включені до Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги (далі – Реєстр).

Всього до Реєстру **станом на 23 січня 2025 року** включено 134 медіатора <https://legalaid.gov.ua/reyestr-mediatoriv/>. Реєстр формується з 2022 року.

Медіатор, якого включено до Реєстру, укладає з договір про надання послуг з медіації у межах Програми, після підтвердження спеціалізації медіатора для надання послуг з медіації, проведення якої забезпечують центри з надання безоплатної правничої допомоги за найменуванням спеціалізації «медіація у відновному правосудді за участю неповнолітніх осіб» (Порядок підтвердження спеціалізації медіатора для надання послуг з медіації, проведення якої забезпечують центри з надання безоплатної правничої допомоги, затвердженого наказом Координаційного центру з надання правничої допомоги від 15 серпня 2024 року № 95 (із змінами внесеними наказом Координаційного центру від 25.12.2024 року № 112).

Таким чином, центри укладають договір виключно з тим медіатором, який підтвердив спеціалізацію.

Станом на 23 січня 2024 року з загальної кількості медіаторів, включених до Реєстру, 47 медіаторів підтвердили спеціалізацію медіатора за найменуванням спеціалізації «медіація у відновному правосудді за участю неповнолітніх осіб».

Інші медіатори продовжують подавати в установленому порядку заяви про підтвердження спеціалізації та визначатися щодо форми своєї діяльності для укладання договору з центрами.

Медіатори в межах Програми можуть надавати послуги з медіації очно або онлайн, в тому числі за межами району, в якому вони проживають або в якому зареєстроване їх місце діяльності. Механізм виплати винагороди та відшкодування витрат, пов'язаних з наданням послуг з медіації медіаторам, включеним до Реєстру, визначено Порядком оплати послуг з медіації медіаторам, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 січня 2024 року № 63.

Протягом звітнього періоду центри залучили у межах Програми для надання послуг з медіації 25 медіаторів, які включені до Реєстру (очно – у 17 випадках, онлайн – у 47 випадках). Залучення медіаторів очно залишається пріоритетом.

Якщо центр отримує заяви про участь у Програмі в межах одного кримінального провадження щодо двох або більше неповнолітніх, в тому числі яких визнано потерпілим у кримінальному провадженні, центр шляхом видачі окремих доручень для надання послуг з медіації залучає для реалізації Програми двох медіаторів (за наявності).

Протягом звітнього періоду центри залучили у межах Програми двох медіаторів для 9 випадків.

Адреси електронної пошти для передачі згод на участь у Програмі відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення

№ з/п	Найменування регіону України	Найменування адреси електронної пошти відповідного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги, на яку приймаються запити про залучення психолога
За юрисдикцією Західного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги		
1	Львівська область	order@legalaid.lviv.ua
2	Закарпатська область	order@legalaid.uz.ua
3	Тернопільська область	order@legalaid.te.ua
4	Івано-Франківська область	order@legalaid.if.ua
5	Чернівецька область	order@legalaid.cv.ua
6	Рівненська область	order@legalaid.rv.ua
7	Волинська область	order@legalaid.lt.ua
За юрисдикцією Північного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги		
8	Житомирська область	order@legalaid.zt.ua
9	Хмельницька область	order@legalaid.km.ua
10	Вінницька область	order@legalaid.vn.ua
11	Черкаська область	order@legalaid.ck.ua
12	Київська область	order@legalaid.kiev.ua
13	м. Київ	order.kyiv@legalaid.kiev.ua
За юрисдикцією Південного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги		
14	Одеська область	order@legalaid.od.ua
15	Миколаївська область	order@legalaid.mk.ua
16	Херсонська область	order@legalaid.ks.ua
17	Кіровоградська область	order@legalaid.kr.ua
За юрисдикцією Південно-Східного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги		
18	Запорізька область	order@legalaid.zp.ua
19	Донецька область	order@legalaid.dn.ua
20	Дніпропетровська область	order@legalaid.dp.ua
За юрисдикцією Східного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги		
21	Полтавська область	order@legalaid.pl.ua
22	Чернігівська область	order@legalaid.cn.ua
23	Сумська область	order@legalaid.sm.ua
24	Харківська область	order@legalaid.kh.ua

Контактні дані працівників міжрегіональних центрів з надання безоплатної правничої допомоги, які відповідають за організацію регіональних круглих столів «Хід реалізації та перші результати Програми відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» (січень – березень 2025 року)

№ з/п	Найменування міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги	Прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності)	Посада	Адреса електронної пошти	Телефон
Львівська, Закарпатська, Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька, Рівненська, Волинська області					
1	Західний міжрегіональний центр з надання безоплатної правничої допомоги	Мельник Яна Юрївна	начальник відділу забезпечення проведення медіації управління організації надання безоплатної вторинної правової допомоги та проведення медіації	yana.melnyk@legalaid.lt.ua	(0332) 78-79-95
Житомирська, Хмельницька, Вінницька, Черкаська, Київська області та м. Київ					
2	Північний міжрегіональний центр з надання безоплатної правничої допомоги	Думбровський Валерій Анатолійович	головний юрист відділу забезпечення проведення медіації управління організації надання безоплатної вторинної правничої допомоги та проведення медіації	valerii.dumbrovskiy@legalaid.vn.ua	(044) 593-97-60
Одеська, Миколаївська, Херсонська, Кіровоградська області					
3	Південний міжрегіональний центр з надання безоплатної правничої допомоги	Морозенко Олена Георгіївна	начальник відділу організації надання безоплатної вторинної правничої допомоги у цивільних та адміністративних справах управління організації надання безоплатної вторинної правничої допомоги та проведення медіації	olena.morozenko@legalaid.ks.ua	(048) 726-22-23
Запорізька, Донецька, Дніпропетровська області					
4	Південно-Східний міжрегіональний центр з надання безоплатної правничої допомоги	Качура Олена Олександрівна	головний юрист відділу забезпечення проведення медіації управління організації надання безоплатної вторинної правничої допомоги та проведення медіації	olena.kachura@legalaid.zp.ua	(061) 702-31-51
Полтавська, Чернігівська, Сумська, Харківська області					
5	Східний міжрегіональний центр з надання безоплатної правничої допомоги	Демченко Олена Миколаївна	заступник начальника управління організації надання безоплатної вторинної правничої допомоги та проведення медіації	olena.demchenko@legalaid.sm.ua	(0 50) 183 00 17

Передумови затвердження програми

З 2019 по 2023 роки на базі системи надання БПД реалізовувався пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» (**наказ** Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 року № 172/5/10). У 2019 році реалізація пілотного проєкту розпочалась у шести регіонах України: Донецькій, Одеській, Львівській, Луганській, Миколаївській та Харківській областях. За підсумками реалізації у квітні 2020 році пілотний проєкт було поширено на всю територію України.

Пілотний проєкт ґрунтувався на відновних підходах у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки та нетяжкі злочини, вчинені неповнолітніми, і включав в себе скоординовану організацію ефективної комунікації між такими неповнолітніми і потерпілими від вчинених ними кримінальних правопорушень з метою забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, максимально раннього виведення неповнолітніх правопорушників із кримінального процесу (за наявності законодавчих підстав), а також ужиттям узгоджених заходів для їх ресоціалізації та запобігання повторним кримінальним правопорушенням.

Необхідність застосування такого підходу за участю неповнолітніх, які опинилися у контакті з законом, була закріплена у Національній стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2028 року № 1027-р.

Пілотний проєкт було запроваджено за підтримки Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх, а також до 2021 року підтримувався Представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

Медіація була ключовим інструментом на шляху досягнення мети цього пілотного проєкту. В межах пілотного проєкту медіація застосовувалася для того щоб спробувати врегулювати конфлікт у кримінальному провадженні між потерпілим та неповнолітнім підозрюваним, а також організувати комунікацію між сторонами конфлікту про можливість визначення, обрання та узгодження заходів ресоціалізації неповнолітнього, який бере на себе відповідальність за наслідки вчиненого кримінального правопорушення.

Пілотним проєктом активно користувалися прокурори окружних прокуратур, як процесуальні керівники досудового розслідування. За механізмом пілотного проєкту, який затверджувався у 2019 році, прокурор інформував неповнолітнього, який підозрюється у вчиненні кримінального проступку або нетяжкого злочину, та його законного представника, а також потерпілу сторону, про можливість взяти участь у Програмі. Якщо сторони давали попередню згоду на Програму, прокурор передав згоди сторін до центру з надання безоплатної правничої допомоги (далі — Центр).

Центр:

- перевіряв чи передані згоди сторін відповідають умовам участі у пілотному проєкті;
- видавав доручення посереднику для проведення медіації;
- організовував зустрічі сторін та посередника;
- взаємодіяв з установами, організаціями, діяльність яких спрямована, зокрема, на розвиток особистості неповнолітніх, їх ресоціалізацію. В тому числі взаємодіяв з уповноваженими органами пробації щодо отримання загальної інформації про дитину, зокрема її соціально-психологічної характеристики, криміногенних потреб, отримання консультативної підтримки з питань визначення та обрання заходів ресоціалізації для неповнолітнього.

Посередник міг проводити медіацію з урахуванням вікових особливостей, розумових здібностей дитини, потреб та інтересів дитини, усвідомлення нею значення своїх дій під час участі в процедурі медіації. У разі досягнення домовленостей між сторонами, посередник направляв письмову угоду за результатами Програми до Центру. Центр опрацьовував таку угоду, готував на її основі інформацію щодо результатів участі неповнолітнього у пілотному проєкті та надсилав її прокурору для врахування при прийнятті рішення щодо закінчення досудового розслідування. Якщо така угода надходила після закінчення досудового розслідування, сторони самостійно могли подати її до суду.

За даними системи надання БПД, за період реалізації Програми з 2019 по листопад 2023 року, прокурори поінформували 1254 неповнолітніх, їх законних представників про можливість участі у пілотному проєкті та передали до Центрив 517 згод сторін на участь в ньому. Центри прийняли 495 рішень про застосування Програми та видали 497 доручень посередникам для проведення медіації. Було укладено 376 угод про застосування Програми, 352 неповнолітніх успішно її пройшли.

На початку впровадження пілотного проєкту в системі надання БПД була відсутня бюджетна програма для оплати послуг медіації. В той же час, за наявності в системі БПД бюджетної програми «Оплата послуг та відшкодування витрат адвокатів з надання безоплатної вторинної правової допомоги», механізму укладання контрактів (договорів) з адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, було прийнято рішення навчити пул адвокатів базовим навичкам медіації для врегулювання конфліктів у кримінальному провадженні. Понад 120 адвокатів були навчені тренерами громадської організації «Інститут миру і порозуміння», які мали досвід реалізації в Україні відновного правосуддя. Навчання проводилося за підтримки Представництва дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

Отже, пілотний проєкт визначав, що медіацію проводить посередник з числа адвокатів, які включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, та пройшли навчання з реалізації Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення.

Оплата послуг посередників протягом перших 6-ти місяців здійснювалася за рахунок Представництва дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Надалі, за пропозицією системи БПД, у порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, який затверджено Кабінетом Міністрів України, було внесено зміни щодо можливості оплати їх роботи за проведення медіації у межах пілотного проєкту.

Поряд з цим, у 2021 році Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про медіацію», яким визначено, що медіацію проводить медіатор. Цим же законом визначено статус та вимоги до медіатора.

В зв'язку з цим, система надання БПД та Міністерство юстиції України працювали над тим, щоб унормувати медіацію в системі БПД, зокрема привести акти, які її регулюють, у відповідність до Закону України «Про медіацію», в тому числі прийняти постанову Кабінету Міністрів України про оплату послуг з медіації медіаторам, які залучаються центрами.

Одна з ключових цілей, що була поставлена в питаннях унормування медіації в системі надання БПД, було формування системи, яка дозволить залучати до проведення медіації медіаторів з різним професійним бекграундом (правники, психологи, педагоги тощо), не обмежуючи залучення центрами медіаторів виключно з числа адвокатів.

Так, 02 вересня 2022 року Кабінетом Міністрів України було покладено на Мін'юст завдання визначити механізм відбору медіаторів для надання послуг з медіації, яку будуть забезпечувати центри, та визначити порядок ведення реєстру медіаторів. Кабінетом Міністрів України також було встановлено розмір оплати послуг медіаторів, які залучаються центрами.

Протягом 2022-2023 років Координаційним центром з надання правничої допомоги було сформовано реєстр медіаторів (повна назва – Реєстр медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги), визначено порядок підтвердження спеціалізації медіаторів у відновному правосудді за участю неповнолітніх, сформовано у структурі центрів спеціальні відділи забезпечення проведення медіації. До реєстру увійшли медіатори, що мають різну вищу освіту, є правниками, адвокатами, психологами, педагогами, судьями у відставці, нотаріусами.

Було проаналізовано, що практична реалізація пілотного проєкту з 2019 року супроводжувалася різним трактуванням щодо її прямого відношення до процесу відновного правосуддя, який використовується у багатьох передових країнах світу для гуманістичного підходу реакції на злочин та його наслідки. Адже назва пілотного проєкту та його положення прямо не відображали те, що проєкт стосується процесу відновного правосуддя. Крім того, не рідко назва пілотного проєкту формувала у стейкхолдерів системи надання БПД бачення того, що начебто він в першу чергу застосовується для неповнолітніх, які вчинили правопорушення

і дитина має бути виведена з кримінального процесу. За цим, нерідко втрачався сенс у перевагах участі потерпілої сторони, начебто інтереси підозрюваного ставилися вище інтересам потерпілого, який мав дати шанс дитині на друге життя, тоді як реалізація принципів відновного правосуддя має балансувати рівність інтересів як потерпілого, так і правопорушника.

Пілотний проєкт ускладнювався тим, що сторони кримінально-правового конфлікту не знали про можливість участі в ньому на ранній стадії досудового розслідування.

Сторони кримінально-правового конфлікту могли дізнатися про можливість участі у проєкті на різних стадіях досудового розслідування, зокрема тоді, коли дізнавачами або слідчими вже було подано прокурору на затвердження складаний ними обвинувальний акт або клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру.

Відповідно, якщо прокурор приймав рішення про закінчення досудового розслідування без врахування результатів участі у пілотному проєкті, зокрема результатів процедури примирення та ресоціалізації, це значно впливало на те, чи будуть мати підозрювані та потерпілі бажання далі брати участь у пілотному проєкті.

Процес ускладнювався і тим, що загальний строк здійснення досудового розслідування щодо кримінальних проступків складає 20 днів, медіація могла розпочатися наприкінці цього строку, відповідно в таких випадках матеріали кримінального провадження передавалися до суду без урахування інформації за результатами медіації у межах пілотного проєкту.

Крім того, за наслідками введення в Україні воєнного стану, 03 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство». З цього часу неповнолітні, які вчиняли крадіжки та грабежі (близько 80% від загальної кількості правопорушень), не могли взяти участь у проєкті, оскільки такі правопорушення стали кваліфікуватися як тяжкі злочини.

Участь у пілотному проєкті пропонувалася лише неповнолітньому підозрюваному. Можливість участі у програмі неповнолітнього у статусі обвинуваченого не була врегульована. Умови участі були обмежені класифікацією кримінального правопорушення (тільки кримінальні проступки і нетяжкі злочини), а також повторністю вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім.

Також не було врегульоване питання можливості адвокату (захиснику, представнику потерпілого) ініціювати участь свого підзахисного/клієнта у програмі відновного правосуддя.

Що змінилося у новій програмі відновного правосуддя.

Програма відновного правосуддя:

- включає термінологію, яка відповідає Закону України «Про медіацію», а також актам законодавства, що регулюють питання залучення медіаторів з Реєстру медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги;
- визначає терміни «відновне правосуддя у межах Програми», «ресоціалізація неповнолітнього», «додаткові засоби ресоціалізації та розвитку неповнолітнього», «реінтеграція неповнолітнього та потерпілого у межах Програми», «угода за результатами медіації у межах Програми»;
- визначає, що відновне правосуддя за цією програмою проводиться саме у формі медіації (за загальною світовою практикою відновне правосуддя може застосовуватися у формі сімейної конференції, посередництва, кола правосуддя, конференції жертв і правопорушників та інше);
- конкретизує мету та завдання програми, при цьому, розмежував виведення неповнолітнього з кримінального процесу та участі у процесі відновного правосуддя;
- удосконалює підхід надання сторонами конфлікту свідомої згоди на участь у програмі, шляхом залучення до цього процесу медіатора.

Програма не обмежена строками здійснення досудового розслідування та судового розгляду.

Серед нововведень проєкту також – можливість.

- брати участі у відновному правосудді не лише неповнолітнім підозрюваним, а й неповнолітнім обвинуваченим;
- брати участі у відновному правосудді не лише неповнолітнім, які вперше вчинили кримінальні проступки та нетяжкі злочини, а й тяжкі злочини (неповнолітні, які підозрюються, обвинувачуються у вчиненні тяжких злочинів за кваліфікацією статей 185, 186 Кримінального кодексу України, що найчастіше вчиняються неповнолітніми, зможуть брати участь у програмі);
- ініціювати застосування механізму відновного правосуддя слідчим, дізнавачем, а прокурором лише якщо ним буде встановлено, що слідчий або дізнавач не поінформували неповнолітнього

та його законного представника, потерпілого та його законного представника про можливість участі у програмі;

- ініціювати застосування механізму відновного правосуддя захисником неповнолітнього, представником потерпілого у кримінальному провадженні;
- залучати до двох медіаторів у разі участі двох або більше неповнолітніх, в тому числі якщо неповнолітньою особою є потерпіла сторона;
- визначати спільний механізм взаємодії між системою надання БПД та Державною установою «Центр пробації» для досягнення мети програми;
- залучати для реалізації мети програми психологів, за умови їх наявності, в порядку, визначеному Координаційним центром з надання правничої допомоги;
- запровадити порядок проведення моніторингу програми відновного правосуддя;
- збільшити кількість кримінальних проваджень, в яких під час досудового розслідування та судового розгляду будуть братися до уваги наслідки застосування відновного правосуддя поряд з дотриманням усіх вимог законодавства України про кримінальну відповідальність.

Як відбуватиметься реалізація програми відновного правосуддя у формі медіації:

Програма може бути застосована у разі:

- наявності потерпілої сторони — фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичної особи, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди;
- наявності неповнолітнього, який є підозрюваним чи обвинуваченим у вчиненні кримінального правопорушення;
- визнання неповнолітнім факту наявності події кримінального правопорушення;
- згоди неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого і потерпілого на участь у Програмі.

З метою реалізації Програми проводиться медіація між потерпілим та неповнолітнім, який є підозрюваним чи обвинуваченим у вчиненні кримінального правопорушення. Домовленості фіксуються укладанням угоди за результатами медіації.

Проведення медіації забезпечують міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги, шляхом залучення медіатора, включеного до відповідного *Реєстру*.

Оголошення про дату запуску програми відновного правосуддя буде розміщено на офіційному вебсайті Міністерства юстиції України.

Кроки, які важливо запровадити системі надання БПД у зв'язку з запуском пілотного проєкту:

- унормувати питання укладання договорів з медіаторами, включеними до Реєстру, правил проведення медіації, забезпечення проведення якої здійснюють центри, форм звітів і протоколів, які будуть подавати медіатори для отримання винагороди за свою роботу за рахунок Державного бюджету України, забезпечення проведення моніторингу якості послуг з медіації та підвищення професійного рівня медіаторів;
- провести комунікаційну кампанію серед усіх зацікавлених стейкхолдерів у реалізації програми;
- інформувати найбільші торгові мережі України, зокрема супермаркети та гіпермаркети, що стикаються з крадіжками за участю неповнолітніх, про дію в Україні державної програми відновного правосуддя та її переваги;
- продовжити формувати Реєстр медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги;
- продовжити проводити роботу, спрямовану на те, щоб більше медіаторів зі спеціалізацію проведення медіації у відновному правосудді співпрацювали з міжрегіональними центрами з надання безоплатної правничої допомоги;
- оголосити набір медіаторів на участь у спеціалізованій підготовці медіатора відповідно до Закону України «Про медіацію» для проведення медіації у відновному правосудді;
- запровадити детальний план дій для реалізації програми для міжрегіональних центрів з надання безоплатної правничої допомоги, зокрема, відділів забезпечення проведення медіації

Довідково. Для отримання додаткової інформації або за наявності уточнюючих запитань про програму відновного правосуддя, можливість медіатора бути включеним до Реєстру, можна звертатися на адресу електронної пошти управління впровадження альтернативних способів врегулювання спорів Координаційного центру з надання правничої допомоги adr.department@legalaid.gov.ua